

7. Perlokúciós szempontot figyelembe venni. A „0”. pontban megfogalmazott üzenet perlokúciós hatását meghatározva, témánknak ehhez való kapcsolódását kijelölni.
8. Dogmatikai leírás megtétele a témáról.
9. Leírásunk ellenőrzése annak perlokúciós hatásának vizsgálatával, miszerint egybevág-e a Biblia központi üzenetének perlokúciójával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Austin, J. L.: Tetten ért szavak. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990.
2. Berkhof, L.: Keresztyén dogmatika. Pécel: Ébredés Alapítvány, 2002.
3. Berkhof, L.: Systematic Theology, Edinburgh: The Banner of Truth Trust, 1994.
4. Colijn, J.: Egyetemes egyháztörténet. Gödöllő: Iránytű Kiadó, 2001.
5. Dohányos, J.: Hol van megírva? Budapest: Evangéliumi Kiadó, 2005.
6. Dordrechti Kánonok. Kolozsvár: Koinonia Kiadó, 2000.
7. Kaiser, B.: Fundamentaltheologie – Dogmatik I. egyetemi jegyzet, Révkomárom: 2008.
8. Kaiser, B.: Hermeneutika. Egyetemi jegyzet, Révkomárom: 2010.
9. Kaiser, B.: Istentan – Isten dogmája. Egyetemi jegyzet, Révkomárom: 2010.
10. Kaiser, B.: Szimbolika II. tantárgy előadásai 2010 tavaszán a komáromi Selye János Egyetem Református Teológiai Karán
11. Kálvin, J.: A keresztyén vallás rendszere I–II. (Institutio Religionis Christianae). Budapest: Magyar Református Egyház Kálvin János Kiadója, 1995.
12. Luther, M.: A szolgálai akarat. (De Servo Arbitrio). Magyarországi Luther Szövetség, 2006.
13. Luther, M.: Kis Káté. Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1929.
14. Molnár, J.: Keresztyénség. Révkomárom: Calvin J. Teológiai Akadémia, 2003.
15. Niesel, W.: Kálvin teológiája. Budapest: Kálvin Kiadó, 1998.
16. Pannenberg, W.: Teológia és filozófia. Budapest: L'Harmattan, 2009.
17. Pink, A. W.: Isten szuverenitása. Miskolc: Károlyi Gáspár Teológiai és Missziói Intézet Alapítvány, 1998.
18. Polányi, M.: A személyes tudás I–II. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1994.
19. Seaton, W. J.: A kálvinizmus öt pontja, Kolozsvár, Koinonia Kiadó, 1997.
20. Sebestyén, J.: Református dogmatika. Budapest, Gödöllő: Iránytű Kiadó, 1994.
21. Sebestyén, J.: A predesztináció és problémái. Budapest: Magyar Vallásos Traktátus Társaság, 1922.
22. Török, I.: Dogmatika. Amsterdam: Free University Press, 1985.
23. Török, I. – Kocsis, E. – Szűcs, F.: Dogmatikai Prolegomena. Budapest: Református Zsinati Iroda, 2000.
24. Westminsteri Hitvallás. Kolozsvár: Koinonia Kiadó, 1999.

Várad Ákos:

Izrael: népből nemzetté válás

Izrael számára a népből nemzetté válás és Isten ismerete nem filozófiai eszmefuttatásokra épül, hanem közvetlen megtapasztaláson alapszik. Azokból a nagy tettekből merítették Izrael fiai istenismeretüket, amelyeket Istenük a történelem folyamán az ő érdekükben véghezvitt. Jahve nem csupán a dolgok létezésének oka illetve magyarázata, hanem az üdvösség Istene, szabadító Isten, aki a történelemben nyilvánkozta magát és hittől fel is ismerhető a történelemben. Ennek a történelemnek egy jelentős részét a Kivonulás könyve tárja elénk. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy itt a teológia elbeszélő formában áll előttünk.

Azt az Istent, akiben Izrael hitt, nem lehetne találébban és mélyebben jellemezni, mint ahogyan az ige teszi: *„Ha háborúba vonulsz ellenséged ellen, és látsz lovakat, harci kocsikat és nálad nagyobb sereget, ne félj tőlük, mert veled lesz Istened, az ÚR, aki felhozott téged Egyiptomból”* (5Móz 20,1). Ezért a kivonulás Izrael számára nem a múlthoz tartozott, ellenkezőleg: mindig érvényben maradt és időszerű volt. Abban, ami a múltban történt, Izrael annak zálogát látta, hogy Jahve közel maradt. Ugyanakkor a múltbeli események mintegy állandó figyelmeztetésül szolgáltak számára, hogy maradjon hű Istenéhez. Egyiptom elhagyása és a pusztai vándorlás nem számított csupán földrajzi értelemben vett helyváltoztatásnak. Inkább kiválasztottsága jeleként értelmezte ezeket az eseményeket: az egyiptomi szolgaságból kiszabadulva, arra kaptak Izrael fiai meghívást, hogy az élő Istent szolgálják.

A kiválasztott nép a vándorlás alatt szerveződött nemzetté. Ez az Isten azt kívánta – ezt jelentette a „puszta” –, hogy Izrael adja föl viszonylagos létbiztonságát, és a kietlen pusztaságban egészen bízva rá magát Istenére; csak ezen az áron veheti birtokba az Ígért földjét és élvezheti az ott rá váró békés, boldog életet. A kivonulás tehát „ősmintája” Isten üdvözítő tetteinek, az üdvösség művének, a pusztai vándorlás pedig előképe annak az útnak, amelyet Izraelnek a történelem folyamán végig kell járnia, ami még a mai nap is tart.

Az „üdvösség”, amit Izrael megélt illetve remélt, a szolgaságból való kiszabadulás volt, illetve ennek következménye. A kivonulásra való emlékezés része a kultusznak húsvétkor, a kovásztalan kenyér ünnepén, az elsőszülött felajánlásaikor, a szövetség megújításának ünnepén és a sátoros ünnep alkalmával.

A Vörös-tengeren való átvonulás eredetileg nem játszott jelentős szerepet. A fogság előtti időben nem is szerepel a prófétáknál, később azonban önálló részként illeszkedik bele Jahve üdvözítő tetteinek sorába. A Vörös-tengeren való átkelést kapcsolatba hozzák Isten szent háborúival is, és reményt merítenek belőle, amikor erősebb ellenséggel kell megküzdeniük. Kozmikus csodának tekintik, és annak jeleként értelmezik, hogy Isten kinyilvánította erejét a káosz fölött.

A próféták Jahve és Izrael „közös” történetét a köztük fennálló szeretetkapcsolat történeteként értelmezik, s ennek az első színhelye a pusztá. Isten körülveszi gondoskodásával Izraelt, csodákat tesz népe érdekében, és úgy vezeti őket, mint pásztor a nyáját. A pusztában töltött idő a teljes odaadás ideje, az az eszményi állapot az Istennel való kapcsolatban, amelyet visszakívánnak. Természetesen nem a nomád életformához akarnak visszatérni, hanem a tiszta hithez, amely az új életkörülmények között veszélybe került.

A Kivonulás könyvében újra meg újra visszatérő motívum a nép zűgölődése a pusztában. Amikor tehát a próféták Izrael életében a hűtlenséget látják, ez újra meg újra előkerül, de közben egyre mélyül is, mégpedig negatív értelemben. Így az egész pusztai tartózkodás negatív színezetet kap: mondván, hogy a hűtlenkedő lázongás már akkor kezdetét vette, ami most is Izrael romlását okozza, már a pusztában is próbára tették, „kísértették” Istent.

Izrael „a népek pusztájába” került, hogy ítélet alá essen. Mindebből az is kiderül, hogy az elveszettség tudata meglehetősen megváltoztatta a pusztai vándorlás idejéből kialakult képet.

Izraelt alkotó népcsoport egy része már a második évezred első fele óta a későbbi honfoglalási területeken tartózkodott. Erre utalnak külső bizonyítékok is és természetesen maga a Biblia. Külső bizonyítékokként tartják számon azokat a régészeti leleteket, amelyeket a XX századtól kezdve folyamatosan tárnak elénk a kutatók. Azok a maradványok, amiket vizsgáltak egyértelműen kimutatják, hogy Izrael honfoglalása sokkal

korábban megtörtént, mint ahogy azt feltételeztük. Azok a törzsek, akiknek a maradványaik előkerültek, nomád állattartással foglalkozó izraeliták voltak.

Mert nem minden zsidó került ki Egyiptom földjére. Voltak, akiknek az életben maradás reménye nem Egyiptomban volt, hanem maradtak a Kánaáni területeken. Nekik a későbbi leszármazottaik voltak azok, akik találkoztak a bevonuló honfoglaló sereggel. Az így egyesült népből, alakult ki a későbbi nemzet, bár a területi elhelyezkedésük nem ezt mutatta. A Biblia is számtalan helyen kijelenti, hogy nem mindent hódítottak meg és foglaltak el. A beözönlő törzsek – Jákob 12 fiának leszármazottai – felosztották az országot, Isten utasítása alapján.

Biblia elbeszéli nekünk Jákob fiainak elmenetelét Egyiptom földjére és később majd, ahogy Mózes kivezette őket onnan, egészen Józsuéig, aki elfoglalta a Kánaán területét.

Sokan megkérdőjelezik a bibliai elbeszéléseket, az események rekonstruálására elméleteket gyártanak, de ha nem csupán a Szentírásra alapozunk, hanem megvizsgáljuk a környező népek történelmét, a régészeti leletek sokszínűségét akkor magunk is megtapasztaljuk a vándorlást, a népből nemzetté válást, a honfoglalás valóságát. Mivel a történet, az egyiptomi fogság, a kivonulás az egyiptomi birodalom korszakába esik, azaz a késői bronzkorba, a kutatómunkát is innen kell kezdenünk.

A majdani Izrael népcsoportjának egy része már az egyiptomi birodalom határain belül tartózkodott és szomszédos volt Palesztinával. A késői bronzkor a virágzás a hatalom kora volt Egyiptom történelmében. Nyugodtan kimondhatjuk, hogy Egyiptom az akkori szuperhatalom státuszát töltötte be. Az újonnan alkalmazott fegyverek és haditaktikák lehetővé tették, hogy a birodalmat ne közvetlen a határok mentén keljen védeni, hanem Ázsiába benyomulva tartsák fel a külső behatolókat. Állandó és erőszakos területszerzés, rabló hadjáratok, fosztogatás és a rabszolgák elhurcolása volt a fő oka a harcoknak. Egyiptom folyamatos harcban állt a környező királyságokkal. Ez, mint minden háború, rengeteg anyagi és emberi erőforrást igényelt, de a nagy gazdagságnak és az újításoknak köszönhetően ezek a háborúk diadalmasan végződtek. Ramszesz uralkodásának utolsó szakaszában elérkezett a béke korszaka, és egyben a nagyszabású építkezések korszaka is. A ma is látható impozáns építmények ekkor készültek,

s épült az új főváros Avarisz. De mi kellett ehhez? Az anyagi erőforrás megvolt, a katonai erő szintén! Kellette a rabszolgák serege, akik ezen az építkezéseken dolgoztak. Itt már találunk kőbe vésett emléket a munkásokról, akik az építkezéseken magukat megfeszítve, embertelen körülmények között dolgoztak.

Vajon az összes későbbi Izráelt alkotó törzs itt volt vagy éltek máshol is zsidók? Tudjuk, hogy Mernepa uralkodása alatt újabb rabló hadjárat indult Egyiptomból Palesztina irányába, erről egy emlékoszlop is tanúskodik, amit a Napóleoni hadsereg régész katonái találtak meg a XIX. században. A vésett kővön a legyőzött ellenségek között Izráel népét is felsorolja, ezzel is bizonyítva, hogy már ebben az időszakban is éltek zsidó csoportok Palesztina területén.

Kánaán lakosságát az izraeli honfoglalás előtti időkben szokásosan kánaánitáknak, vagy amoritáknak is nevezik. Kánaán szó jelentése abban az időben mást jelentett, mint ma nekünk. Kánaán az egyiptomi birodalom része volt, s ez volt az akkori tartomány hivatalos neve.

Bár az egyiptomi emlékekben nincs közvetlen bizonyíték Izráel egyiptomi tartózkodására, a bibliai hagyomány eleve hitelt érdemlő. Vajon melyik nép találna ki magáról ilyen történetet. Ez nem egy nép vándorlásának hősi története, hanem egy szégyenletes szolgasor emléke, amiből egyedül Isten tudta megszabadítani őket. Számos tényező nyújt tárgyi emléket például az egyiptomi nevek elterjedt volta az ősi Izráelben, különösen Lévi törzsében. Például: Mózes, Hofni, Fineás, Áron. Sok száz sémita szó került be az egyiptomi nyelvbe. Magának a kivonulásnak sem találjuk semmilyen megerősítést a Biblián kívül, de ez önmagában olyan meggyőző, hogy aligha kétséges, valami rendkívüli szabadulás mehetett végbe. Izráel későbbi történetében mindvégig úgy emlékezett a kivonulásra, mint ami a néppé létének alapvető eseménye. Az ilyen ősi, mélyen begyökerezett meggyőződésre nincs más magyarázat, mint az, hogy Izráel valóságban is megszabadult Egyiptomból, s olyan rendkívüli események sorozatával kapcsolódott össze a szabadulás, hogy az a nép emlékezetébe örökre mélyen bevésődött.

Izráel ebben Isten kezét látja. Az sem meglepő, hogy az egyiptomi emlékek ezt nem említik. A fáraók nem voltak hozzászokva a vereségekhez, főleg nem úgy, hogy azt egy rabszolgahadtól szenvedik el. Egyszerűen nem tulajdonítottak jelentőséget a dolognak, mint ahogy a római

birodalom feljegyzett történelmében sem találunk példát a passió történetéről.

A kivonulás helyszínét már nehezebb beazonosítani. Nem valószínű, hogy Izráel a Vörös-tenger végén, a Szuezi-öbölnél kelt volna át. Ez olyan messze van lent délen, hogy az egyiptomi lovasság jóval előbb utolérte volna őket, minthogy a menekülő nép gyalog odaért volna. Azon kívül, a tenger neve nem Vörös-tengert jelent, hanem Nádas-tengert. Mivel a héberek a Gósennek nevezett Avarisz térségében, vagy a Cóban mezején laktak, és mivel a kivonulás többi helyneveit is könnyen azonosíthatjuk ebben a térségben, nagy a valószínűsége, hogy a Nádas-tenger egy Avarisztól keletre fekvő víz volt. A XXI. századi kutatások, amiket angol, egyiptomi, amerikai, és izraeli geológusok végeztek a térségben, kimutatták, hogy a valamikori Nádas-tengernek a vízzel boritottsága sokkal nagyobb lehetett, mint azt korábban feltételezték. A számítások és az üledékes rétegek vizsgálata arra enged következtetni, hogy igenis volt egybefüggő vízterület a vonuló népcsoport előtt. Véleményem szerint az igazság valahol a két teória között lesz. Izráel népe ugyan nem a Vörös-tengeren vonult át, ahol a víz mélysége a több száz métert is elérte, és nem is csak egy nádas mocsáron.

A kivonulás időpontja még sok vitát fog eredményezni, de ha a pontos idejét nem is tudjuk megállapítani, csaknem teljesen biztosak lehetünk benne, hogy a kivonulás a tizenharmadik század első felében ment végbe. A Biblia pontosan határoz, hogy 480 esztendő telt el a kivonulástól Salamon király uralkodásának negyedik évéig (kb. Kr.u. 958). Ezt a feltevést ma már csaknem teljesen elvetették, főleg mivel ellentmond a honfoglalás kori ásatási leleteknek. Mivel a 480 egy jó kerek szám, és a zsidóság életében gyakran megjelenő negyvennel osztható és gyakran egy nemzedék idejét ennyivel jelölik, feltehető hogy a 480 év 12 nemzedéket jelent. Valójában egy nemzedéket az apa születésétől a fiú születéséig számolunk, (ami átlagosan 25 év) és ez a 480 év helyett 300 évet tenne ki...

A vándorlás helyszíneire már könnyebb azonosítást találunk. A Biblia szerint a Sínai-hegynél más néven a Hóreb hegyénél megy végbe az első találkozás Istennel. Hagyomány szerint ezt a hegyet a Sínai-félsziget déli csücskénél álló Dzsebel Muszával azonosítják. De vannak tudósok, akik azzal az indoklással, hogy a bibliai elbeszélés vulkánkitörésre utal,

inkább Arábia északnyugati részébe az Akabai-öböltől keletre „helyezik” a Hórebet, ahol kialudt tűzhányók találhatók. De a Bibliában a Sínai nem volt ilyen messze Egyiptomtól, az elbeszélés szerint ez lehetett egy hatalmas hegyi vihar is, vagy valami természetfeletti jelenség. Azonosítják vele még a Sínai-félsziget északi részét is. Ezt támogatja az a hagyomány is, hogy Izráel a közelben harcolt Amálékkal, ez a nép a Negeben és Kédestől nyugatra a Súr pusztájában élt. A fürjek története ugyancsak a Földközi-tenger partjánál történő vándorlásról tanúskodik, hiszen a madarak rendszerint itt húznak el.

Vannak feltevések miszerint a nép Egyiptomból egyenest Kádesba ment. Könnyen lehet, hogy a történetírók a különböző népcsoportok hagyományait egyesítették. A terület feltárása folyamatban van. Lehetőséges, hogy a jövőben még kerülnek elő olyan tárgyi bizonyítékok, amelyek alátámasztják, vagy éppen cáfolják ezeket a feltevéseket. A hegy déli fekvése mellett szól viszont az első keresztyén századokig és csaknem bizonyosan még messzebb visszanyúló hagyomány. A közelben fekszenek a Serabit el-Kadim híres egyiptomi rézbányái. Ez egyezik egy hagyománnyal, hogy Mózes rokonai, akiket kénitáknak (kovácsok) hívtak, ebben a térségben laktak. Biztos, hogy a munkákhoz szükséges ércet a bányák szolgáltatták. Nem szükséges feltételezni, hogy a bányák útján menekülő héberek egyiptomi csapatokba ütköztek volna, mert Egyiptom nem tartott fenn állandó helyőrséget a körzetben. Bár a Sínai-hegyről nem tudunk biztosat, nincs okunk kételkedni abban, hogy Izráel itt kapta meg a törvényt és a szövetségkötést, amely néppé tette. Abban is biztosak lehetünk, hogy ez a hit a pusztában született és Izráel magával vitte Palesztinába is. Egyrészt mert Izráel palesztinai történetének kezdetétől fogva Jahvét tiszteli. Másrészt mert nyoma sincs a Jahve-tiszteletnek sem Palesztinában sem másutt. A Biblia egyértelműen megemlékezik arról, hogy Izráel népe és hite a pusztában született. A pusztai vándorlás szerint Izráel a Sínai-hegyi tartózkodás után egy ideig Kádesban, a Beérsebatól délre mintegy 80 km-re fekvő nagy oázisban élt. Innen Dél-Palesztina sikertelen megtámadása és további pusztai vándorlás után egy nagy kerülő utat tettek meg Transzjordániában, aminek a végső állomása az amonita királyság bevétele volt.

Izráel úgy vándorol, mint a számartartó nomádok. Tevékről nincs igazán szó a történetekben. A délről indított támadásuk kudarca és

a hosszú kerülőutak Edóm és Móáb földjén pontosan mutatják a nehézségekkel szembesülő, országát kereső nép helyzetét. Ebben az időben a művelhető földek peremvidékét már jórészt elfoglalták. Edóm és Móáb határait erődlánc védte.

Ez a hit szempontjából szerencsés beállítás, a valóság azonban feltétlenül egészen más módon lehetett. A zsidók, számukat tekintve bizonyára sokkal kevesebben voltak, mint ahogy a Tóra előadja és ha 40 évig éltek a pusztában, csak olyan életet folytathattak, mint a többi ott barangoló nomád törzs, tehát nem utolsó sorban hadizsákmányból, rablásból (is) élhettek. Velük szemben a kánaánita népek földművelők és állattenyésztők, tehát sokkal kulturáltabbak voltak, amit maga a Biblia is bizonyít. Ugyanis, amikor a zsidók Kánaánhoz közeledtek, oda kémeket küldtek, s azok rúdon hoztak óriási szőlőfürtöt és nem győzték dicsérni a tartomány termékeny voltát. Mikor pedig a zsidók Józua vezérlete alatt Kánaánba benyomultak és meghódították, oly kegyetlenségeket követtek el, hogy a kánaániták őket „habirik”-nak, azaz rablógyilkosoknak nevezték, s innen származik „héber” nevük. A hadakozásban még századok múltán is nagyon kegyetlenek voltak. Bándy professzor egyszer úgy fogalmazott, hogy ha a Biblia különböző részeit képzeletben összefoglaljuk, és a bennük kifolyó vér mennyiségét nézzük, akkor Józsué könyvéből a vér hatalmas folyamként egy Niagara vízesésként zúdulna ki. A Királyok könyvében meg van örökítve, hogy a zsidók legnagyobb nemzeti hőse és költője, akinek a zsoltárok írását tulajdonítják, Dávid király, hadifoglyait részint szétfűrészeltette, részint vasboronákra vettette, részint fejszékkel daraboltatta szét.

A palesztinai honfoglalás elbeszéléseivel kapcsolatban számos és jelentős bizonyíték áll rendelkezésünkre. A legegyszerűbben fogalmazva elég, ha azt mondjuk, hogy a honfoglalás vérrel és fegyverrel ment végbe. A Biblia elbeszélése szerint a honfoglalást egész Izráel egyesült erővel hajtotta végre, ami gyors, véres és teljes volt. A Jordánon való csodálatos átkelést követően és Jerikó falainak leomlása után, három villámhadjárat eredményeként, az ország középső részén, délen és északon egész Palesztina izraeli fennhatóság alá került. Az ország addigi lakóit mind megölték, vagy szolgáskorba kényszerítették, a földeket felosztották maguk között.

A Bibliának egy másik elbeszélése szerint azonban Palesztina elfoglalása hosszú folyamat volt, amit az egyes törzsek külön és csak részben

hajtottak végre. Legjobban mutatja ezt a Bírak könyve. Ebből világosan kitűnik, hogy Izráel palesztinai honfoglalása a valóságban mennyire nem volt teljes, sőt a Józsué és egész Izráel által elfoglalt városokat (pl.: Hebron és Debír) egyéni akcióval vesznek be. A régészeti bizonyítékok nem mindig egyértelműek. Jerikó például a vita szempontjából teljesen döntő jelentőségű volt, viszont az újabb ásatások teljesen megdöntötték és elavulttá tették a régi eredményeket. A késő bronzkori Jerikóról nagyon keveset tudunk. Azt a kettős falat, amit Izráel lerombolt a Szentírás szerint, sokkal régebbinek tartják. Az ásatások tanúsága szerint ezen a helyen valóban egy város állhatott, de a szél, az esők és természetesen a történelem viharai a nyomokat igencsak elmosták. Sokkal kisebb város lehetett, mint ahogy arról bennünket a Józsué könyve tájékoztat. A várost körülvevő falrendszernek még csak a nyomát sem találták a kutatók. Egy ilyen léptékű épületnek legalább az alapjait meg kellett volna találni. A város teljes pusztulására ugyan találtak bizonyítékokat, de a valódi omlást és azt követő pusztulást (törött cserepek nagy száma, hamu) és pusztítást nem lehetett alátámasztani a leletek alapján.

A második ilyen „problémás” város, Aj. Az ásatások eredményeként nem lehet egyértelműen bizonyítani az izraeli rombolást. A várost ugyan a harmadik évezred közepén lerombolták, de Izráel honfoglalásakor lakatlan volt. A benépesedése csak ezután kezdődött meg. Azonban a „legenda” mégis valóság volt, mert a kutatások nem Aj helyén, hanem onnan nem messze Bételnél állapítottak meg izraelita pusztítást. Feltételezhető, hogy a pusztítást Ajra vonatkoztatták. Bételről tudjuk, hogy egy igen nagy tűzvész pusztította el. Ez is lehetett a „városcsere” oka. Palesztina számos helyéről tudjuk, hogy a tizenharmadik század második felében pusztult el, az itt feltárt romok, cserépmaradványok, fegyvertöredékek már bizonyítják, hogy Izráel a területet börtökbe vette és az ott élőket legyilkolta. A régészeti bizonyítékokat természetesen nem szabad túlhangsúlyozni, nem igazolják a bibliai elbeszélést részletekbe menően, és nem is cáfolják azokat a bizonyítékokat, amelyek szerint a honfoglalás évek hosszú során elhúzódó bonyolult történelmi folyamat (is) volt. Palesztina izraelita elfoglalása sokkal bonyolultabb, mint ahogy azt Józsué könyve elbeszéli nekünk, de biztosra vehetjük, hogy nem félnomád törzsek beszivárgása volt csupán, hanem nehéz harcokból, véres csatákból, megannyi emberi sorsból összetevődő bonyolult folyamat.

Amikor Izráel birtokba vette az országot és megkezdte mindennapi életét, ez önmagában nem volt rendkívüli esemény és aligha vett volna a történelem tudomást róla, ha ezek a jövevények nem hozták volna magukkal egyedi vallásukat: az egy Isten hitüket. Izráel népének hite példa nélküli az ókorban. Egyedüli istenképe és a környező világtól eltérő vallási beállítottsága, olyan a történelemben, ami nélkül ennek a népnek az élete nem érthető meg.

Izráel Palesztinába először, mint a tizenkét törzs szövetsége, vagy szakrális egyesülése érkezik meg. Izráel megszentelt hagyományait és intézményeit ennek a ligának a keretein belül alakítják ki. A régi törzsi liga olyan szakrális intézmény volt, amely hitre épült, és hitet fejezett ki.

A régi Izráel vallása az „evolúciós sémának” megfelelően, az „alacsonyabb” formából fejlődött egy „magasabb” felé. Sokan kétségbe vonták, hogy a Pentateuchos tudósítása megbízható adatokat közöl-e a mózesi kor tényleges hitéről. A mózesi vallás magasztos bibliai isteneszméjét és a szigorú erkölcsi követelményeket, valamint a szövetséget, a későbbi vallásos hit visszavetítésének tartották. Azon kívül, hogy feltételezték, hogy Izráel egysége csak a királyság felállítása után született meg és az egész nemzetet érintő törvények innentől váltak általánossá, a hit mégiscsak egy egységes nemzeti szervezetségre utal.

Ami zavaró, hogy az ókori keleten és az akkor lakott földön mindenhol a több-isten hit volt a jellemző. A vallások mindegyike fejlett politeizmus volt, amelyben a főisten kozmikus hatalommal rendelkezett és sokkal szellemibb volt, mint az Izráelnek tulajdonított törzsi-nemzeti Isten. Izráel vallása a környező népekhez, vagy akár az egyiptomi birodalomhoz viszonyítva, meglehetősen primitívnek tűnhetett. A nagy, több istenhítű vallások hatalmas istenrendszerrel rendelkeztek. Ezzel szemben Izráel, a maga egy Istenével „árválkodott” a vallások között.

De ennél nagyobb jelentősége van annak a szövetségekötésnek, amit Izráel népe kötött a Mindenhatóval. Érdekesége a hűbéri rendszer. Erre a korra a hűbérúr és a hűbéres viszonyának új rendszere alakult ki, amely inkább a nyers erőszakra épült és nem a jóindulatú pártfogásra és rábeszélésre. Olyan messze volt a bibliai szövetség szellemétől, amennyire csak lehetett. Az Izráel népe és Isten közötti szövetség formája is a hűbéri szerződést követi. Izráel törzsei ünnepélyes esküvel fogadták el a mindenható Istent legfőbb „hűbéruruknak”, aki megszabadította

és arra kötelezte őket, hogy feltétel nélkül engedelmeskedjete nek és egymással is szent békeségben éljenek. Ez viszont már egy kicsit különbözött az ősatyák szövetségétől, bár sok vonását ez utóbbtól vette. Az ősatyák szövetsége feltétel nélküli ígéretet tartalmazott, és a hívő kötelessége „csak” az volt, hogy bízson benne. A Sínai szövetség viszont már megtörtént kegyelmi cselekedeteken nyugodott és súlyos kötelezettségeket tartalmazott. A kötelezettségben Izráel népe elfogadta Istent legfőbb hűbérurának. Ezzel megszületett Isten országának az Isten népe felett való uralkodásának gondolata. Ez a hit aligha fejlődhetett volna ki a törzsi szervezeten belül. Sokkal inkább magát a törzsszervezetet létrehozó tényező volt. Ezért a pusztában keletkezhetett a vándorlás negyven éve alatt és Mózes művének tarthatjuk, ami Isten áldásából történt. Ez a szövetség semmiképpen sem egyenlő felek között jött létre. Isten a kiválasztást feltételekhez kötötte és ezáltal Izráelbe, mint választott népbe – majd később nemzetbe – olyan erkölcsi tudatot plántált, amelyet többé soha nem tudott elfelejteni, még ha próbálta is. De itt le kell szögezni, hogy nem egy magasabb rendű nép volt, amely megérdemelte volna a kedvezést, hanem tehetetlen nép volt, amely meg nem érdemelt kegyelemben részesült. Isten egyben az egész nép nemzeti „védőistene” volt, akit vérségi kötelék és kultusz kötött Izráelhez. Az Istennel való kapcsolat nem természeti kapcsolatokon, hanem szövetségen nyugodott. A szövetség fő tétele, hogy Izráel népe elfogadja az Isten-király uralmát és más isten-királyt nem ismer el maga felett, valamit a tőle kapott törvényeket, parancsolatokat betartja és betartatja.

Szövetség és ígéret a régi Izráel alappillére volt. Ennek alapvető vonása az isteni ígéretbe vetett bizalom, valamint a hatalmas reménység a jövőben várható testi és lelki javak felől. A régi izraeli vallásban nyoma sincs az utolsó időkről és dolgokról szóló tanításnak, de még a történeti események vége előérzetének sem. Mégis, Izráel nemzetének ez a jövő reménységének a magja. Lehetetlen, hogy Izráel ezt a hitet mástól például a szomszédjaitól, vagy a pusztai vándorlás alatt más népektől vette volna át!

A Palesztinában letelepedett Izráel kezdetben a tizenkét törzs szövetségének szervezetében élt. Bár mindegyik törzs Jákób ősi leszármazottjának vallotta magát, a rendszer nem a származás egyszerű tényét, hanem Izráel szövetséges hitét tükrözte, s ez a rendszer körülbelül kétszáz évig

állt fenn. A törzsek rokonságának klasszikus képét a Jákób tizenkét fia születésének történetében találjuk meg. A törzsek között viszont egyenlőtlenségek mutatkoztak, hiszen a született gyermekek – fiúk – nem egy anyától valók. Bizonyos, hogy ez a rendszer nincs kapcsolatban a törzsek palesztinai tényleges birtokbavételével. A törzsi birtokok határaitól meglehetősen pontos képet kapunk Józsué könyve 13. és 19. fejezeteiből, s ezekből világosan kiténik, hogy a rokonság fokozatának tudata nem az ország birtoklásának helyzetét tükrözi, hanem a végleges letelepedést és az egységes nemzet megalakulását, még ha az elején ez ennyire nem is szembetűnő.

A régi Izráel nem faji és nem nemzeti egység volt, hanem a Jahvéval szövetségben egyesült törzsek szövetsége. A szövetség hozta létre a törzs közösséget, és ez is tartotta össze. Bár a törzsi elnevezések a letelepedéssel és a helyi lakosság beolvadásával a terület megjelölésévé váltak. Izráel szervezete elvileg a törzseken nyugodott. Nem volt állam, nem volt központi kormányzat, nem volt főváros és nem volt közigazgatási szervezet. A törzsek közötti békét, a közös vállalkozást csupán a szövetség szankciói biztosították és tartották fenn. A törzsi társadalom szervezete patriarkális jellegű volt,

Kánaán hűbéri berendezkedésének jellemző rétegződése nélkül. A szövetség gyülekezési helye az a kultuszhely volt, ahol a szövetségládát őrizték. A régebbi időkben ez Siló volt, a törzsek tagjai itt gyűltek össze az ünnepekre, hogy keressék Isten orcáját, megújítsák hűségi fogadalmukat és intézzék vitás ügyeiket.

Katonai rendszere Izráelnek is volt, de nem állandó hadsereggel. Harci ereje mindig azon múltott, hogy a törzsek mennyi embert tudtak fegyverbe szólítani. Bár nem lehetett őket hadba szállásra kényszeríteni, ez kötelességük volt és habozás nélkül kiátkozták azokat, akik ennek nem tettek eleget (Bír 5,15–17,23). A fegyverbehívás Isten szent háborújába való hívás volt. Erre még a nemzetségfők sem mondhattak nemet.

A törzsi liga a tizenkettedik században már teljes hatáskörrel működött. Azt téves feltételezni, hogy az egyes törzsek tiszta képet mutattak. Már az egyiptomi rabszolgaságban is keveredtek máshonnan behurcolt népcsoportok leszármazottaival, a hivatalos tizenkét törzs állománya jelentősen gyarapodott a pusztai vándorlás alatt is. Azokon a területeken, amelyeken átvonultak és amelyek mellett elhaladtak, számtalan pusztai

jövevény hazátlan nép élt. Ezek döntő többsége csatlakozott a menethez, és idővel egybeolvadtak a zsidósággal. Mire megérkeztek a honfoglalás helyszínére már teljes mértékben tagolódtak a törzsszövetség rendszerébe. Nagy a valószínűsége annak is, hogy a megérkező hódítók, ha nem képviseltek volna nagy erőt, nem tudták volna behódolásra kényszeríteni a terület őslakóit. A törzsi liga nem csak arra emlékeztetett, hogy Istenük a Sínairól jött, hanem arról is, hogy ott szövetséget kötött velük, de nem egyenként a törzsekkel, hanem mint Izráel népével. Erre bizonyíték az is, hogy Izráel látványos győzelmei csakis egységként lehettek eredményesek. Ugyan a honfoglaláskor még törzsi rendszer volt érvényben, de a cselekedetek, amiket véghezvittek már egy nemzet erejét tükrözték.

Mivel Izráel nemzetének a léte a szövetségen nyugodott, ezért a szövetségi törvény kezdetektől döntő szerepet játszott az életükben. Valóban, egy szövetségre épülő nemzet és egy társadalom nem állhatott volna fenn alapvető törvények nélkül. Tapasztalhattuk, hogy az egyik alapja a hűbérúri rendszer volt: a hűbéres ezt teszi, amit az ő ura kér tőle. Izráel népének és a későbbi nemzetnek is el kellett fogadni ezt a gondolatvilágot, de ez nem volt probléma számukra, mert az ősatyáktól hozott istenkép és a hit segítette ennek az elfogadást.

A tizennegyedik század második felében bontakozik ki az a válság, amelynek következtében Izráel törzsszövetségi rendszere megszűnt. A válság által megindított események nem egészen egy évszázad alatt teljesen átalakították Izráelt és a korának vezető hatalmává tették. A rendelkezésre álló források szerencsére rendkívül részletesek. Sámuel könyvei és a Királyok könyvei tudósítanak bennünket hatalmas történeti értékükről. Az izraeli törzsek szövetsége mintegy kétszáz évig fennállt, de a filiszteusok támadására összeomlott. A két nép meg-megújuló, sőt növekvő súrlódása ellenére is, egymás mellett élt a Bírak kora legnagyobb részében. A filiszteusok azonban az ország teljes meghódítását tűzték ki célul. Létszámban nem voltak az izraeliták felett, de katonai tudásban igen és a beolvadt korábbi kánaáni népek arisztokratikus irányításában vezető szerepet töltöttek be. Katonai hagyományaikon nevelkedett fegyvereseik félelmetes haderőt képviseltek. Fő céljuk a Földközi-tenger partja felé irányuló karavánutak biztosítása és azok ellenőrzése lett volna. De ezzel nem elégettek meg. Egész Palesztinát magukénak akarták tudni és ebbe a tervbe nem fért

bele Izráel népe. A csatározások egymást követték, hatalmas területek néptelenedtek el a háborúzások következtében, a filiszteus sereg sorra nyerte a csatákat, megszállták a stratégiai városokat, s azokban helyőrségeket állítottak fel. Megszüntették a fémmegmunkálást, hogy elejét vegyék a fegyvergyártásnak.

A nép, amelyet Isten kegyelme kihozott Egyiptomból, a szolgaság házából, a nép, amely megjárta a pusztát és megérkezett a neki ígért Kánaán földjéhez, s birtokba vette azt, az Isten közelségében vált nemzeté.

A történelem szele az elkövetkező évezredek alatt jó néhányszor szét-szórta Izráel fiait. A kiválasztott nép mégis, a mai napig fennmaradt és egy nemzetként küzd, összetartóan.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Bright, J.: A History of Israel, Philadelphia, The Westminster Press, 2001.
2. Albright, WF.: A kőkorszaktól a kereszténységig, (Garden City, Ny Doubleday, 1957.
3. Gleason, A.: A felmérés az bevezetésbe, Chicago, IL Moody, 1974.
4. Bimson, J. – Livingstone D.: „Redating az Exodus,” Biblical Archaeology Review, 1987.
5. Brantley, G.: Ismerkedés a régészettel: Kihívások a bibliai hitelesség. In: Az ész és a Jelenések. 1993.
6. Brantley, G.: „Bibliai csodák: Tény vagy fikció?” In: Az ész és a Jelenések. 1994.
7. Harrison, RK.: Hit és régészet. A Brief History. Biblical Archaeology Review. 1996.